

УДК 81'255.4:340=112.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/36-2-26>

Оксана ПОДВОЙСЬКА,

orcid.org/0000-0002-6304-5906

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри теорії та практики галузевого перекладу,

завідувач кафедри іноземних мов

Херсонського національного технічного університету

(Херсон, Україна) *poloks0808@gmail.com*

Єлизавета СТУПІНА,

orcid.org/0000-0003-3558-8900

студентка магістратури кафедри теорії та практики галузевого перекладу

Херсонського національного технічного університету

(Херсон, Україна) *yelyzaveta.stupina@gmail.com*

МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ ТА СПЕЦИФІКА ЇХ ПЕРЕКЛАДУ

У статті розглянуто мовностилістичні особливості німецькомовних юридичних текстів, а також приділено увагу певним особливостям їх перекладу. Попри підвищений інтерес до юрислінгвістики, багато мовознавчих та перекладацьких проблем все ще залишаються недостатньо дослідженими. До їх числа належать питання вивчення окремих юридичних типів тексту, а також юридичного дискурсу загалом. Своєю чергою прогалини в дослідженні цих аспектів безпосередньо впливають на якість перекладу, оскільки доперекладацький аналіз юридичного документа неможливий виключно з точки зору лінгвістичних особливостей перекладного тексту. Юридичний текст існує в рамках юридичного дискурсу, а не сам по собі, і саме тому перекладачу необхідно враховувати ряд екстралінгвістичних факторів, які безпосередньо впливають на вибір того чи іншого варіанту перекладу.

Також у статті розглянуто проблему, пов'язану з перекладом текстів юридичної тематики, яка полягає у надлишку використаних у ній понять. Юридичній термінології, попри прагнення вчених і законодавців до її уніфікації, властива багатозначність, що породжує додаткові складності під час перекладу, оскільки в різних галузях права або в різних країнах з різною мовою одні і ті ж терміни можуть мати різні значення.

Однак, попри те, що, з одного боку, вищезазначені проблеми ускладнюють роботу перекладача з юридичним документом, все ж існують чинники, які, з іншого боку, частково полегшують її. Так, тексти, що тлумачать норми права і роз'яснюють їх, значно легше піддаються перекладу, оскільки вони є адаптованими для полегшення розуміння першоджерела.

Висновуючи все вищезазначене, слід сказати, що переклад юридичних текстів і тим більше термінів, що містяться в них, це складна і кропітка робота. І тільки кваліфікований перекладач, що володіє достатніми знаннями в цій сфері, а також достатнім лексичним матеріалом, здатний правильно і чітко зробити переклад.

Ключові слова: еквівалентний переклад, юридична термінологія, проблеми перекладу юридичного тексту, міжмовна комунікація, кліше.

Oksana PODVOISKA,

orcid.org/0000-0002-6304-5906

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Theory and Practice of Branch Translation,

Head of the Department of Foreign Languages

Kherson National Technical University

(Kherson, Ukraine) *poloks0808@gmail.com*

Yelyzaveta STUPINA,

orcid.org/0000-0003-3558-8900

Master's Student at the Department of Theory and Practice of Branch Translation

Kherson National Technical University

(Kherson, Ukraine) *yelyzaveta.stupina@gmail.com*

LINGUISTIC AND STYLISTIC FEATURES OF GERMAN LEGAL TEXTS AND THE SPECIFICITY OF THEIR TRANSLATION

The article considers the linguistic and stylistic features of German-language legal texts. Attention is also paid to certain features of their translation. Despite the increased interest in jurisprudence, many linguistic and translation

problems still remain insufficiently studied. These include the study of certain legal types of text, as well as legal discourse in general. In turn, gaps in the study of these aspects directly affect the quality of translation, as pre-translation analysis of a legal document is impossible solely in terms of linguistic features of the translated text. The legal text exists within the framework of legal discourse, and not in itself, and that is why the translator must take into account a number of extralinguistic factors that directly affect the choice of a particular translation option.

The article also considers the problem associated with the translation of legal texts, which is the excess of the concepts used in it. Legal terminology, despite the desire of scholars and legislators to unify it, is characterized by ambiguity, which creates additional difficulties in translation, because in different areas of law or in different countries with different languages, the same terms may have different meanings.

However, despite the fact that, on the one hand, the above problems complicate the work of the translator with the legal document, there are still factors that, on the other hand, partially facilitate it. Thus, texts that interpret the rules of law and explain them are much easier to translate, because they are adapted to facilitate understanding of the original source.

Concluding all the above, it should be said that the translation of legal texts and especially the terms contained in them, is a complex and painstaking work. And only a qualified translator who has sufficient knowledge in this area, as well as sufficient lexical material, is able to correctly and clearly translate.

Key words: *equivalent translation, legal terminology, problems of legal text translation, interlingual communication, cliché.*

Постановка проблеми. У сучасному світі через розвиток міжнародних відносин у таких сферах людської діяльності, як політика, наука, культура і економіка, все більше зростає значення успішної комунікації між представниками різних країн. У зв'язку з тим, що такий тип відносин часто регламентується правовими документами (наприклад, державний контракт або заявка на отримання вакансії за кордоном), юридичний переклад став одним з найбільш затребуваних видів перекладу в наші дні. Як і мова будь-якої іншої професійної сфери, мова права має свої закономірності та особливості, які повинні враховуватися в перекладі.

Аналіз досліджень. Фундаментальні роботи в даній сфері належать таким вітчизняним і зарубіжним лінгвістам, як В. Ю. Алімов, М. Г. Гамзатов, К. Г. Крушельницька, К. Грібель, С. Райнарт та інші. Переклад англійської юридичної літератури докладно розглядається у однойменній праці під керівництвом Л. М. Черноватого та В. І. Карабана. Щодо специфіки перекладу англійських юридичних текстів можна навести багато теоретичних та прикладних наукових розробок, що ж стосується німецько-українського перекладу, то тут залишається багато нерозкритих питань. Існує загальний нарис проблем щодо перекладу юридичних текстів у роботі німецького лінгвіста В. Мінке (Mincke, 1991: 446), уваги заслуговують також докладна монографія О. А. Шаблій та роботи Д. С. Касяненко, присвячені саме німецько-українському юридичному перекладу.

Мета статті – визначити мовностилістичні особливості німецькомовних юридичних текстів та з'ясувати їхні особливості їх перекладу.

Виклад основного матеріалу. До основних ознак офіційно-ділового стилю, зокрема юридичних текстів, відносять: точність, відсутність будь-яких помилкових тлумачень і неточностей; вузький діапазон використовуваних мовних засобів;

мовний стандарт, тобто прагнення до вираження думки однаковою формою і застосування для цього готових мовних формул-кліше; високий ступінь повторюваності (частотність) окремих частин текстів документів. Названі риси знаходять відображення і в структурі тексту під час оформлення ділових паперів і правових документів: у складанні композиції, розташуванні частин тексту, виділенні абзаців, шрифту тощо (Бондарева, 2012: 164).

Серед іншого, важливими якостями правових документів називають повноту і логічний виклад інформації, лаконізм формулювань. Нейтральний тон викладу є нормою офіційно-ділового стилю. Тому в юридичній мові вкрай рідко зустрічаються, наприклад, форми, що характеризуються емоційно-експресивним забарвленням (іменники і прикметники з суфіксами суб'єктивної оцінки, оцінні прикметники тощо). Використання розмовних, просторічних, діалектних та інших слів і фразеологічних зворотів у юридичній мові неприпустимо (Бондарева, 2012: 164).

Дуже часто фахівці говорять про так званий "legalese" – «особливий стиль, специфічне формулювання і конструкція, на основі яких побудована велика кількість документів» (Барінова, 2012: 228). "Legalese" – англійський термін, який зазвичай використовується як синонім до поняття мови права і способу побудови юридичного тексту. «Це особлива юридична мова, особлива манера побудови фраз і речень для осіб, необізнаних у тонкощах англійської юридичної термінології, часто, здається, позбавленої сенсу» (Барінова, 2012: 229).

До особливостей такої мови можна віднести наступні аспекти:

1. Велика насиченість юридичних матеріалів професійною лексикою, серед якої можна виділити:

а) слова і словосполучення, вживання яких характерне для юридичних документів і які

закріплені в адміністративно-канцелярській мові (канцеляризми) (*zwecks* – в цілях, з метою; *betrefft* – які належать..., щодо);

б) терміни, професіоналізми і словосполучення термінологічного характеру, що зумовлено вмістом правових документів (Лопатина, 2012: 7) (*das Strafverfahren* – кримінальне судочинство; *ausfertigen* – складати, оформляти, випускати (документи); *Urteil fällen* – винести вирок; *verantwortungsbewusst* – відповідальний, який усвідомлює свою відповідальність; *Abgeltung* – відшкодування, *Protektion* – протекція);

2. Наявність у письмовій та усній мові особливих ідіоматичних виразів і фразеологічних сполучень на юридичні теми, невживаних або рідко вживаних в загальнолітературній мові (*in Anerkennung der Tatsache* – з огляду на факт; *zur Genehmigung vorlegen* (Dokumente, Verträge, Abänderungen) – подати на затвердження (документи, договора, внесення змін; *Entscheidung treffen* – ухвалювати рішення);

3. Відсутність розмовної, просторічної, діалектної і жаргонної лексики;

4. Часте вживання еліптичних конструкцій, особливо у складальних типових документах, форма і зміст яких змінюються в невеликих межах (зведення, повідомлення, висновки тощо). Наприклад:

BESCHLOSSEN

an der Versammlung

der Gesellschaft mit beschränkter Haftung

5. Наявність оборотів офіційно-канцелярського стилю в документах, наприклад: *in der Lage sein* – бути у змозі, *damit bestätigen* – підтверджувати цим документом ;

6. Строго регламентоване вживання дієслівних форм і зворотів мови спеціальної термінології в певних юридичних документах, наприклад:

– використання дієслів у формі теперішнього часу *Präsens*;

– частотність неозначеної форми дієслова;

– вживання модальних дієслів і модальних конструкцій;

– вживання пасивних конструкцій.

7. Застосування латинських слів і виразів у правових текстах (Наприклад: *stare decisis* – зобов'язує сила прецедентів);

8. Наявність скорочень, більшість яких використовується тільки в юридичних документах (*OLG* від *Oberlandesgericht*, *SozR* від *Sozialrecht*);

9. Вживання складних відіменних прийменників (*diesseits* – з цього боку, *aufgrund* – внаслідок);

10. Наявність віддієслівних іменників, що зумовлюється вимогами номінального стилю, властивого текстам юридичних документів, наприклад: *die*

Verwirklichung – здійснення, впровадження в життя, *die Verbesserung* – покращення, *die Neugestaltung* – перебудова, модернізація, *das Fernbleiben* – відсутність, *das Verfahren* – процес, діло;

11. Тенденція до вживання складних речень, що відображають логічне підпорядкування одних фактів іншим, які часто додатково ускладнені однорідними членами речення, дієприкметниковими або дієприслівниковими зворотами, а також вступними конструкціями, наприклад: *Der Lieferant verpflichtet sich, für die von ARTEX in den jeweiligen Einzelbestellungen geforderten Mengen ausreichende Kapazität zur Verfügung zu stellen und gemäß den bestehenden Technischen Lieferbedingungen zu produzieren*. Або: *Ihr Hauptwohnsitz ist an jener Unterkunft begründet, an der Sie sich in der Absicht niedergelassen haben, diese zum Mittelpunkt Ihrer Lebensbeziehungen zu machen; trifft diese sachliche Voraussetzung auf mehrere Wohnsitze zu, so haben Sie jenen als Hauptwohnsitz zu bezeichnen, zu dem Sie das überwiegende Naheverhältnis haben*.

Розглянувши ці особливості, ми розуміємо, що для перекладача відтворення юридичного документу є досить кропітким завданням, що зумовлює постановку питання щодо проблем юридичного перекладу.

Як сфера практичної мовної діяльності юридичний переклад є одним з видів спеціального перекладу, що має на меті передачу засобами іншої мови різних письмових та усних юридичних текстів. Сфера юриспруденції є однією з найскладніших для перекладу, оскільки термінологія цієї сфери знань тісно пов'язана з нормами і традиціями тих мов, у яких вона використовується, і часто терміносистеми різних мов не можуть бути зіставлені одна з одною. Терміни повинні чітко відображати поняття і виділяти відношення між ними, їх можна розуміти як модель дійсності (Pommer, 2006: 37).

Як слушно зазначає Б. М. Головін, термін повинен мати чітке визначення, співвідноситися з одним конкретним поняттям з відповідної галузі науки, тобто вже не бути багатозначним, не мати синонімів і омонімів (Головін, 1987: 84).

Переклад терміна, на відміну від перекладу загальноновживаної лексики, відрізняється тим, що передані одиниці утворюють строго регламентовану систему понять, тісно пов'язаних між собою. Особливо слід наголосити на важливості знання перекладацьких відповідностей на рівні слова і словосполучення в сфері міжмовного професійного спілкування. Значення терміна меншою мірою залежить від контексту, ніж значення слова в тексті художнього твору (Лопатина, 2012: 8).

Стилістичні похибки під час перекладу в професійній сфері, особливо під час усного перекладу, не мають настільки катастрофічних наслідків, як похибки і помилки під час перекладу термінів цієї сфери комунікації. Терміни називають систему понять, що утворюють галузь знань тієї чи іншої професійної сфери (Головин, 1987: 84). Без правильної передачі цієї системи понять мовою перекладу досягти еквівалентності неможливо.

Юридична термінологічна система складається із загальноприйнятих засобів мови, які слугують для точного вираження юридичних понять і мають свої особливості. Важливою характеризуючою властивістю юридичного тексту є його стандартизованість (Бондарева, 2012: 164). У ньому використовуються типові для цього стилю вербальні структури і вирази, кліше, сталі вирази.

До труднощів перекладу юридичної термінології також належить розбіжність у правових системах різних країн. Для перекладу це означає необхідність враховувати специфіку законодавчої і правової систем тієї чи іншої країни, а також української юриспруденції (Rommer, 2006: 37). Врахування специфіки, безумовно, передбачає наявність у перекладача фонового знання, вміння орієнтуватися в тонкощах правових систем вихідної мови та мови перекладу.

Не можна недооцінити і важливість знання тієї сфери, в якій відбувається переклад, що підкреслює необхідність наявності у перекладача фонових знань. Ми абсолютно згодні з думкою А. В. Федорова, що для цього необхідно заздалегідь проходити підготовку зі спеціалізації в сфері, в якій проводиться переклад (Федоров, 2002: 65). Перекладач, який працює в професійній сфері юриспруденції, повинен досконало володіти юридичною термінологією і різними прийомами побудови юридичного тексту.

Виокремивши проблемні питання юридичного тексту для перекладу, ми виявили, що терміни складають найбільший відсоток проблемних питань під час перекладу юридичного тексту. Для їх вирішення перекладачі вдаються до перекладацьких трансформацій.

Відповідно до теорії Я. І. Рецкера (Рецкер, 1982: 45), можна виділити три основні способи перекладу термінів: переклад з допомогою еквівалента, а за його відсутності пошук аналога і описовий переклад. Особливу складність викликає переклад складних юридичних термінів. В існуючих підручниках з граматики і теорії перекладу рекомендуються традиційні способи перекладу складних німецьких іменників. Наприклад:

1) простим українським іменником (*Geldstrafe – штраф, Beweismittel – доводи, докази, Erblasser – заповідач*);

2) складним українським іменником (*Rechtsbruch – правопорушення, Doppelehe – двоєженство*);

3) словосполученням українського прикметника і іменника (*Einzelfall – окремий випадок, Einkommenssteuer – прибутковий податок, Erbberechtigung – спадкове право*);

4) двома українськими іменниками, з яких одне в родовому відмінку (*Erbfolge – порядок спадкування, Notigungsstand – стан примусу, Tatbestand – склад злочину, Rückgaberecht – право повернення*);

5) українським іменником з прислівниковою групою (*Einspruchsrecht – право на протест, Widerrufsrecht – право на відмову*) (Лопатина, 2012: 9).

Однак всі ці правила, цілком прийнятні для перекладу художніх або суспільно-політичних текстів, виявляються часто непридатними для перекладу спеціальної термінології, яка виключає різні варіанти. Крім того, можливі інші випадки, що не охоплюються наведеними правилами. Наприклад, у деяких випадках складний іменник перекладається словосполученням, що складається більш ніж з трьох слів *der Fernabsatzvertrag – договір роздрібно-ї купівлі-продажу; Unterhaltsberechtigter – особа, яка має право на одержання утримання*. Оскільки терміни відповідають поняттям даної науки, то вони, мабуть, найчастіше виражаються іменниками, але вони можуть виражатися також і дієсловами, прикметниками, цілими словосполученнями. Кількість таких термінів-словосполучень в аналізованій німецькій термінології дуже велика. Причому переклад їх українською мовою не завжди є «граматичною копією». Так, німецькі терміни *geschlossener Vertrag (закритий договір) і bezweckter Vorsatz (прямий умисел)* виражаються прислівниками і іменниками, а їх українські еквіваленти в першому випадку – прислівником з іменником, у другому – прикметником з іменником.

Зустрічаються випадки граматичної лексичної невідповідності перекладу: *Bemessung der Geldstrafe (дослівно – вимір штрафу) – визначення розміру штрафу, Anspruch des Erbschaftsbesitzers (дослівно – вимог власника спадщини) – вимога особи, яка володіє спадковим майном*.

Висновки. На завершення слід сказати, що переклад юридичних текстів, а тим більше термінів, що містяться в них, це складна і кропітка робота. І тільки кваліфікований перекладач, що володіє достатніми знаннями в цій сфері, а також достатнім лексичним матеріалом, здатний правильно і чітко виконати переклад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барінова І. А. О национально-культурной специфике перевода юридического текста. *Вестник РХГА*. Санкт-Петербург : РХГА, 2012. №4. С. 227–232.
2. Бондарева Н. А. Проблемы упорядочивания правовой терминологии в аспекте социально-когнитивной системы. *Вестник ЛГУ им. А.С. Пушкина*. Санкт-Петербург : ЛГУ им. А. С. Пушкина, 2012. №1. С. 163–169.
3. Головин Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах. Учеб.пособие. Москва : Высшая школа, 1987. 104 с.
4. Лопатина Е. В. Особенности терминологических единиц. *Теория и практика общественного развития*. Краснодар : «ХОРС», 2012. № 2. С. 6–10.
5. Рецкер Я. И. Пособие по переводу с английского языка на русский язык. 3-е издание. Москва : Просвещение, 1982. 159 с.
6. Федоров А. В. Основы общей теории перевода. Учеб. Пособие. Москва : «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ», 2002. 416 с.
7. Mincke W. Die Problematik von Recht und Sprache in der Übersetzung von Rechtstexten. *ARSP: Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie / Archives for Philosophy of Law and Social Philosophy*. Vol. 77, No. 4 (1991). S. 446–465.
8. Pommer S. Rechtsübersetzung und Rechtsvergleichung. Peter Lang GmbH, Frankfurt am Main, 2006. 241 S.

REFERENCES

1. Barinova I. A. O natsyonalno-kulturnoi spetsyfike perevoda iyridicheskoho teksta. [On the national and cultural specifics of the translation of a legal text]. *Vestnik RKhHA*. Saint Petersburg: RKhHA, 2012. №4. P. 227–232 [in Russian].
2. Bondareva N. A. Problemy uporyadochivaniya pravovoy terminologii v aspekte sotsialno-kognitivnoy sistemy [Problems of streamlining legal terminology in the aspect of the social-cognitive system.]. *Vestnik LHU im. A. S. Pushkina*. Saint Petersburg: LHU im. A. S. Pushkina, 2012. №1. P. 163–169 [in Russian].
3. Holovin B. N. Lingvisticheskiye osnovy ucheniya o terminakh. Ucheb.posobiye. [Linguistic foundations of the doctrine of terms. Textbook] Moscow: Vysshaya shkola, 1987. 104 p. [in Russian].
4. Lopatina Ye. V. Osobennosti terminologicheskikh yedinit [Features of terminological units]. *Teoriya i praktika obshchestvennogo razvitiya*. Krasnodar: «KHORS», 2012. No2. P. 6–10. [in Russian].
5. Retsker Ya. I. Posobiye po perevodu s angliyskogo yazyka na russkiy yazyk. [Manual for translation from English into Russian]. 3-ye izdaniye. Moscow: Posvshcheniye, 1982. 159 p. [in Russian].
6. Fedorov A. V. Osnovy obshchey teorii perevoda. Ucheb. Posobiye. [Foundations of the general theory of translation. Textbook.] Moscow: «FILOLOGIYA TRI», 2002. 416 p. [in Russian].
7. Mincke W. Die Problematik von Recht und Sprache in der Übersetzung von Rechtstexten. *ARSP: Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie / Archives for Philosophy of Law and Social Philosophy*. Vol. 77, No. 4 (1991). S. 446–465.
8. Pommer S. Rechtsübersetzung und Rechtsvergleichung. Peter Lang GmbH, Frankfurt am Main, 2006. 241 S.